

Firudin İbrahimi və azərbaycançılıq

F.İbrahimi 1945-ci ilin sentyabr ayında Azərbaycan Demokrat Firqəsi (ADF) sıralarına qoşulmuş, 1 oktyabr 1945-ci il tarixində ADF-nin Təbrizdə təşkil olunmuş I qurultayında iştirak edən 237 nəfər Azərbaycan xalq nümayəndələrindən biri olmuş, Azərbaycan Milli Məclisi təşkil olunduqdan sonra isə Seyid Cəfər Pişəvərinin başçılığı ilə təşkil edilmiş 39 nəfərdən ibarət Azərbaycan Milli Hökumətinin tərkibində Baş prokuror vəzifəsinə təyin olunmuşdur.

O özünün çox qısa sürən şüurlu ömrünü Azərbaycanı, millətini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini, milli kimliyini, milli varlığını dünyaya tanıtdırmağa həsr etmiş, istər ədəbi-bədii, istər elmi-publisistik, istərsə də Paris Sülh Konfransında iştirakı zamanı qələmə aldığı qeydlərində ardıcıl olaraq azərbaycançılıq düşüncəsinin inkişafına, onun təbliğinə və təntənəsinə xüsusi diqqət yetirmiş, bu yolda əlindən gələn bütün səyləri ortaya qoymuşdur.

Firudin İbrahimi hüquq fakültəsində oxuduğu illərdə

F.İbrahimi 21 noyabr 1918-ci il tarixində İran tərəfindəki Astara şəhərində dünyaya gəlmişdir. O, 1941-ci ildə, Tehran Universitetinin hüquq fakültəsində təhsil aldığı zaman, İran Xalq Partiyası (İXP) sıralarına qoşulmuş və eyni zamanda da tələbə hərəkatında fəal şəkildə iştirak etmişdir. Ədəbi fəaliyyətinə universitetə qəbul olduğu ildən başlamış və tez bir zamanda siyası məqalələr də yazmağa başlamışdır.

1943-cü ildə S.C.Pişəvərinin vasitəsilə “Ajir” qəzeti təsis olunduqdan sonra F.İbrahimi bu mətbu nəşrlə əməkdaşlığa başlamış və həmin ildə də redaksiya heyətinin üzvü seçilmişdir. O, öz məqalələrində imperializmi, onun yerli əlaltılarını ifşa etmişdir. “Ajir” qəzetində fəaliyyəti ilə yanaşı F.İbrahiminin yazıları ardıcıl olaraq İXP-nin rəsmi orqanı olan “Rəhbər”, antifaşist “Mərdom”, Fəhlə və Zəhmətkeşlər Birliyinin Birləşmiş Mərkəzi Şurasının orqanı olan “Zəfər” qəzetlərində və digər mütərəqqi mətbuat orqanlarında çap olunmuşdur. Azərbaycanda çıxan “Xavər-e nou” (Yeni Şərq), “Azərbaycan” qəzetləri və s. demokratik mətbuat orqanları ilə də əməkdaşlıq etmiş, onlar üçün

günün ictimai-siyasi məsələlərinin təhlilinə həsr olunmuş çoxlu sayda məqalələr yazmışdır.

1945-ci ilin may ayında Tehran Universitetinin hüquq fakültəsini bitirən F.İbrahimi İran Xarici İşlər Nazirliyi və “Ettelaat” qəzeti tərəfindən dəfələrlə iş təklifi olsa da, xalqına xidməti özünün əsas vəzifəsi hesab edərək bu təklifləri qəbul etmir və öz ana yurdu Azərbaycana qayıdır.

5 sentyabr 1945-ci il tarixində ADF-nin rəsmi orqanı “Azərbaycan” qəzetinin ilk sayı nəşr olunur və elə həmin tarixdən də F.İbrahimi “Azərbaycan” qəzeti ilə əməkdaşlığa başlayır.

Onun Azərbaycan mədəniyyəti, tarixi barədə məqalələri Azərbaycan xalqının milli qürur hissini oyanmasında mühüm rol oynadı. F.İbrahiminin “Azərbaycan danışır... İftixarlı tariximizdən bir neçə parlaq səhifə” adlı silsilə məqalələri 31 oktyabr - 21 noyabr 1945-ci il (9-30 aban 1324-cü il) tarixləri arasında “Azərbaycan” qəzetinin (ADF orqanı) 42-ci sayından başlayaraq 60-cı sayı da daxil olmaqla ayrı-ayrı başlıqlar altında çap olunmuşdur. Bu yazılar F.İbrahiminin müqəddiməsindən və Azərbaycanın qədim tarixi, əhalisi, azərbaycanlıların milli kimliyi, bu diyarın azadlığı, istiqlaliyyəti uğrunda apardıqları mübarizə və fədakarlıqları, mədəniyyət tarixi, dövlət və ordu quruluşu, ədəbiyyatı, xətti, dili, siyasi təşkilatları, məzhəbləri, geyim, adət-ənənələri barədə 19 məqalədən ibarətdir. F.İbrahiminin sözügedən məqalələri 1946-cı ildə toplu şəkildə “Sovet Mədəniyyəti Evi” tərəfindən “Azərbaycanın qədim tarixi haqqında” adı ilə Təbrizdə Azərbaycan dilində əski əlifbada çap olunmuşdur.

Bu dövrdə F.İbrahiminin həyatında ən mühüm və diqqətçəkən hadisələrdən biri onun Avropaya, xüsusilə də Paris şəhərinə səfəri idi. İkinci Dünya müharibəsi başa çatdıqdan sonra qalib dövlətlər dünyanın gələcəyi və Avropada sülhün bərqərar edilməsi barədə danışıq və müzakirələr aparmaq məqsədilə “Paris Sülh Konfransı” adlı beynəlxalq bir toplantını təşkil etdilər.¹ Sözügedən toplantı elə bir mərhələdə təşkil olunmuşdu ki, müstəmləkə və yarımmüstəmləkə ölkələri xalqları yaranmış şəraitdən daha çox faydalanaraq ayağa qalxdılar, ölkələrinin tam istiqlalını və öz haqlarını tələb etdilər. Konfrans açılmamış bu düşünləri çözməli və qarşıda duran bütün suallara cavab verməli, onların həllinə çalışmalı idi. Qeyd olunmalıdır ki, Paris Sülh Konfransında İkinci Dünya müharibəsində qalib gəlmiş antihitler koalisiyası dövlətləri ilə faşist Almaniyasının Avropadakı keçmiş müttəfiqləri arasındakı sülh müqavilələri barədə İrana öz hökumətinin mövqeyini şərh etmək imkanı verilmişdi.

¹Paris Sülh Konfransı — 1946-cı il iyulun 29-da Parisdə 21 dövlətin iştirakı ilə öz işinə başlamış və həmin ilin oktyabr ayının 15-də öz işini başa çatdırmışdır.

F.İbrahimi də Azərbaycan Milli Hökuməti adından mətbuat nümayəndəsi sifəti ilə bu konfransa gedir və 1946-cı il avqust ayının 10-dan Paris şəhərinin “Lüksemburq” adlanan ən məşhur tarixi qəsridə² keçirilən konfransın iclaslarında iştirak edir və sona kimi də bütün müzakirələrin gedişini diqqətlə izləyir. Təəssüflər olsun ki, bu gün də Azərbaycan adına, onun azadlıq və istiqlaliyyət, sülh uğrunda mübarizə tarixinə kölgə salanlar, böhtan atanlar, iftira söyləyənlər öz çirkin, məntiqsiz, insanlığa sığmayan işlərindən əl çəkmirlər. Bunun da bir neçə səbəbi var; siyasi və milli qərəzçilik, nadanlıq və ya müvafiq siyasi qurumların sifarişlə iş görmək.

Fatimə Müəzzi adlı müəllif “Tarix-e moaser-e İran” (İranda müasir tarixi) dərgisinin 2008-ci ilin yayında çıxan 46-cı sayında dərc olunmuş “Pəhləvi dövrünün siyasi xadimləri – Firudin İbrahimi” başlıqlı yazısında F.İbrahiminin Paris Sülh Konfransında iştirakı barədə Ənvər Xameinin “Siyasi xatirələr”³nə³ istinadən yazır: “Sülh Konfransının gedişi barədə hesabatları hazırlayıb göndərmək üçün 1946-cı ilin iyulunda 4 nəfər mətbuat nümayəndəsi sifəti ilə İranda Parisə yola düşdü. Firudin İbrahimi bu heyətin tərkibinə Azərbaycanın mətbuat nümayəndəsi kimi qatılmışdı. O, konfransın işi başa çatandan sonra Parisdə qaldı və 2 aydan sonra Azərbaycana qayıtdı.”⁴ Aydın görünür ki, xanım Müəzzi çox ciddi məsələlərə həsr olunmuş konfransın açılış və bağlanış tarixi, oradakı məsələlərin məzmunu barədə ən bəsit məlumatlara belə malik deyildir. Belə ki, sözügedən konfransın işi iki ay yarım davam etmişdir. Yazı müəllifi Fatimə Müəzzi və “Siyasi xatirələr” müəllifi Ənvər Xamei F.İbrahiminin Azərbaycana döndükdən sonra Paris Sülh Konfransının gedişi barədə “Sülh uğrunda” başlığı altında “Azərbaycan” qəzeti səhifələrində dərc olunmuş silsilə yazılarını oxusaydılar, bu qədər məsuliyyətsiz hökmlər verə bilməzdilər. Ənvər Xamei “Siyasi xatirələrində” yazır: “Firudin İbrahimi özü ilə gətirdiyi bütün pulları iki ay müddətində eyş-işrətə xərcləyib qurtarmışdı. Mən Parisə gəlməmişdən öncə Azərbaycana qayıtmağı qərara aldı”⁵. Belə çıxır ki, Sülh Konfransında İranda mətbuat nümayəndəsi sifəti ilə iştirak etmək üçün Parisə getmiş Ə.Xamei konfransın yalnız açılış və bağlanış mərasimlərində iştirak etmiş, iclasların gedişini isə nə izləmiş, nə də hesabatlar hazırlayıb göndərmişdir. Əslində onun özü İranda dövləti tərəfindən bu vəzifəni icra etmək üçün ayrılmış pulları təyinatı üzrə deyil, öz şəxsi maraqları üçün xərc etmişdir.

Bu konfransın iclaslarında iştirakın nəticəsi olaraq F.İbrahimi ADF orqanı olan “Azərbaycan” qəzetinin 9 noyabr – 10 dekabr 1946-cı il tarixləri arasında

²II Dünya müharibəsindən öncə Fransa Senatı bu qəsdə fəaliyyət göstərirdi.

³انور خامه‌ای. خاطرات سیاسی. تهران، گفتار و علم، ۱۳۷۲. ص ۵۳۷
⁴http://solanzh.blogfa.com/post-325.aspx شرح حال رجال پهلوی (فریدون ابراهیمی) نوشته: فاطمه معزی

⁵ http://solanzh.blogfa.com/post-325.aspx

çıxmış 23 sayında “Sülh uğrunda” başlığı altında Paris Sülh Konfransı barədə geniş hesabat xarakterli silsilə məqalələrini çap etdirir. O, bu yazılarında ABŞ və İngiltərənin ikiüzlü siyasətini və həmin siyasəti təqib edən Fransanı ifşa edir, bu konfransda iştirak edən həmin dövlətlərin nümayəndələrinin keçmiş müstəmləkə dövlətlərində öz nüfuzlarını qorumaqla yanaşı, hətta yeni regionlar əldə etmək və onlarda da müstəmləkəçilik siyasətini genişləndirmək cəhdlərini aydın bir şəkildə açıqlayır.

F.İbrahimi Paris Sülh Konfransına yola düşdüyü gündən qayıdana kimi oradakı fəaliyyətində, Azərbaycana göndərdiyi hesabatlarında, “Azərbaycan” qəzetində bu konfrans barədə “Sülh uğrunda” başlığı altında çap etdirdiyi silsilə yazılarında da Azərbaycanı, onun xalqını, milli varlığını, qurduğu Milli Hökumətin islahatlarını, azərbaycançılıq ideyalarını özü üçün əsas fəaliyyət xətti kimi qəbul etmiş və son nəfəsinə kimi də bu prinsiplərə sadıq qalmışdır.

F.İbrahimi konfrans barədə azərbaycançılıq ruhu ilə yoğrulmuş “Sülh uğrunda” başlıklı hesabatlarına belə başlayır: **“Əsas mətləbə başlamadan əvvəl səfərimin bir neçə müxtəsər yaddaş və xatirələrinə işarə etməyə məcburam və xəyal edirəm ki, bu hissə oxucuların diqqətini cəlb edəcəkdir...”**

Ana dilimizin düşmənləri: Mənim pasportum Təbriz polis idarəsi tərəfindən verilmiş və nəticədə Azərbaycan dilində yazılmışdır. Ona görə mən bu pasportu həmişə bir əziz yadigar kimi saxlayacağam.

Tehrandan Parisə getməkdən ötrü Fransa vizasından əlavə İraq, Suriya, İordaniya, Livan, Fələstin və Misir tranzit vizalarına da ehtiyac var idi. Bu iş adətən Xarici İşlər Nazirliyinin əli ilə olmalı idi. Ona görə mən Xarici İşlər Nazirliyinin pasport və viza şöbəsinə müraciət etdim. Bu nazirlikdə uzun illərdən bəri mühüm və həssas postları tutub, bürokratizmin daşlaşmış fiqurlarına çevrilmiş idarə işçiləri mənim pasportumu Azərbaycan dilində gördükdə ildırım vurmuş kimi mat qaldılar: “Ağa, bağışlayın, biz bu pasportu qəbul edə bilmərik, çünki Azərbaycan dili rəsmi dil deyil”, - deyə pasportu əldən-ələ verib müxtəlif və çoxlu sayda şöbələrdə gəzdirdilər. Nəhayət, pasport idarəsinin rəisi cənab Ərdəşir mənim dəlillərimi eşitdikdən sonra⁶, göstərilən dövlətlərin səfirliklərinə notalar hazırlayıb göndərdi. Pasportun Azərbaycan dilində yazılması Xarici İşlər Nazirliyi üçün həllolunmaz bir məsələ açmış və ömürlərini idarə mizinin dalında çürütmüş bürokratlar üçün əngəl olmuşdu.

⁶ Şübhəsiz ki, F.İbrahiminin cənab Ərdəşir ilə görüşü zamanı ortaya qoyduğu dəlillər 1946-cı il aprelin 22-də (2 ordibehəşt 1325) İranın Qəvamüssəltənə hökumətinin Azərbaycan barədə 7 maddədən ibarət bəyannaməsinin 3-cü (ADF MK orqanı “Azərbaycan” qəzeti, 27 ordibehəşt 1325/17 may 1946) və 13 iyun 1946-cı ildə Təbriz şəhərində Azərbaycan Milli Hökuməti və Qəvamüssəltənə dövləti arasında arasında imzalanmış müqavilənin 12-ci (ADF MK orqanı “Azərbaycan” qəzeti, 26 xordad 1325/16 iyun 1946) maddəsinə söykənirdi.

Bunlar Azərbaycan dilində yazılan pasportu rəsmiyyət ilə tanımaq istəmirdilər, lakin həmin şəxslər İran xalqının xəzinəsini talayanlar və məşhur qaçaqçılar üçün siyasi, ya xidməti pasportu hazırlayıb iki əlli onlara təqdim edir və bu oğrular üçün İrandan xaricdə hər cür diplomatik toxunulmazlıq şəraiti yaradırdılar.

Azərbaycan dili mərkəzi hökumət tərəfindən rəsmi bir dil kimi tanınmağına baxmayaraq, Xarici İşlər Nazirliyini özləri, ya ailələri üçün daimi “tiyul”⁷ çevirən məmurlar Azərbaycan dilinə müxalifət və düşmənçilik göstərməkdən çəkinmədilər.

Lakin orada da Azərbaycan dili öz mövcudiyyətindən müdafiə edib qalib çıxdı.

Piramidlər ətəyində vətənimizin adı. Bizi Parisə aparan böyük hərbi təyyarə çərşənbə günü 7 avqust 1946-cı il tarixində saat 7-də “Mehrabad” aeroportundan uçub saat 9-da “Həbaniyə” (Bağdad) aeroportuna yetişdi. Bir saatdan sonra təyyarə hərəkət edib İraq, Cənubi Suriya, İordaniya, Cənubi Fələstin və Süveyş kanalının üstündən keçib günortadan sonra saat 4-də Helio Polis aeroportu “Əl-Məza”ya yetişdi. Müsafirələr pasportları polis dairəsinə təhvil verdikdən sonra kobud və tərbiyəsiz gömrük məmurlarının əlindən qurtarıb, “Helio Polis palas” mehmanxanasına tərəf aparıldılar. Planım bu idi ki, bu dayanacaqdan istifadə edib dərhal məşhur piramidləri görməyə gedəm. Taksi Helio Polis və Qahirə arasındakı məsafəni arxada qoyub, Nil çayının üstündəki böyük körpülərdən keçərək piramid şossesində irəli girdi. Piramida ətəyində mən bir neçə nəfər cavan tələbə ilə tanış oldum. Onlardan fransız dilinə bələd olan birisi məni azərbaycanlı bildikdən sonra mənə çox maraqla yaxınlaşdı və müxtəlif tarixi abidələr barədə şərh verdi...

Mənim Misir cavanlarının siyasi həyatına dair verdiyim suallara misirli cavan çox ehtiyatla cavab verirdi. Dediynə görə, xalqın fikir və əqidələrini təftiş edənlərdən çəkinirdi.

Misirdə mütərəqqi və demokratik hərəkət açıq surətdə fəaliyyət göstərməyə imkan tapa bilmir. Əsas Qanun “hazırkı vəziyyəti” pozan hər bir hərəkəti qadağan etmiş və cinayət qismində tanımışdır.

Mən cavan misirli üçün əldə etdiyimiz müvəffəqiyyətlər barəsində danışdım. Azərbaycan xalqının böyük hərəkəti, kəndlilər arasında yer bölgüsü məsələsi, universitet təsisi və xüsusilə Təbriz radiosu onu ciddi surətdə maraqlandırır: “Biz Təbriz radiosunun xəbərlərini maraqla dinləyirik. Fransa proqramı az və müxtəsər

⁷ Hədiyyə edilən torpaq mənasını daşıyır.

olduğuna görə türk dilinə bələd olan yunanlılar bu işdə bizə kömək edirlər”, - deyirdi...

Xalqımızın azadlıq vədəsi verən nidası bütün Yaxın Şərq ölkələrini bürümüş və piramida ətəklərində öz vətəninin həqiqi azadlığını arzu edən misirli cavana mübarizə dərsi öyrətmişdir.”⁸

Paris Sülh Konfransı barədə Firudin İbrahimidən ardıcıl, izahlı, doğru və düzgün məlumat alan S.C.Pişəvəri 3 sentyabr 1946-cı il tarixində ADF-nin təsis olunmasının bir illiyi münasibətilə Təbriz teatr salonunda təşkil olunmuş bayram mərasimindəki nitqində böyük bir fəxrlə qeyd etdi: **“İndi Sülh Konfransında⁹ Yaxın Şərqdən yox, həm də Əlcəzair və Tunisdən gələn mətbuat nümayəndələri də bizim nümayəndələrə demişlər ki, onlar da bizim böyük işimizi alqışlayırlar.”¹**

Paris Sülh Konfransının gedişini əvvəldən axıra kimi izləyən F.İbrahimi orada iştirak edən Sovet nümayəndə heyəti üzvlərinin mövqelərini təqdir və təşviq edirdi. Belə ki, o, Sovet İttifaqını kiçik dövlətlərin istiqlalını, milli mənafeələrini müdafiə edən, dünyada qlobal, regional qarşıdurma və münaqişələrin qarşısının alınması istiqamətində çox böyük səylər xərc edən dövlət kimi tanıyırdı. F.İbrahimi “Azərbaycan” qəzetində çap etdirdiyi “Sülh uğrunda” başlıqlı silsilə məqalələr sırasında “Sülhün qüdrətli müdafiəçiləri” adlı yazısında deyir: “Sosialist quruluşunun əsaslı mahiyyətilə əlaqədar olaraq, Sovet hökuməti xalqlar arasında dostluq yaratmaq və davamlı bir sülh icad etmək siyasətini təqib etməkdədir. Sovet nümayəndələri Paris Sülh Konfransında demokratik və ədalətli bir sülh yaradılması yolunda böyük fədakarlıqlar göstərmişlər. Sovet nümayəndələri üç böyük dövlət arasında qəbul olunan qərarlara vəfadar qalıb və bu qərarlara əsaslanaraq, sülh düşmənlərinə qarşı ciddi mübarizə aparırdılar. Sülh konfransı qurulan zaman böyük Sovet hökumətinin sülh tələbi siyasətinə qarşı geniş təbliğat gedirdi. Bu qəbil təbliğatlardan məqsəd sülh konfransını nəticəsiz qoymaq, gələcək sülh və təhlükəsizliyin əsaslarını zəiflətmək idi. Bu qorxulu hədəfə çatmaq üçün bütün mürtəce mətbuat təchiz olunmuşdu. Sovet hökuməti, sovet xalqları çox böyük maraqla konfransın gedişini təqib edirdilər. Yalnız Sovet mətbuatında konfransın bütün müzakirələrini görmək olurdu.”¹

F.İbrahimi Parisdə olduğu müddətdə Fransanın müstəmləkəsi olan ölkələrin istiqlalı və azadlıq hərəkatı rəhbərləri və nümayəndələri ilə əlaqə yaradır, onlarla fikir mübadiləsi aparırdı. Elə həmin zamanda da o, Mərakeş İstiqlal

⁸“Azərbaycan” qəzeti (ADF orqanı), say 56 (345), 9 noyabr 1946

⁹ 29 iyul-15 oktyabr tarixlərində Fransanın Paris şəhərində keçirilən Sülh Konfransı nəzərdə tutulur.

¹ “Azərbaycan” qəzeti (ADF orqanı), say 1 (290), 5 sentyabr 1946

¹ “Azərbaycan” qəzeti (ADF orqanı), say 74 (363), 2 dekabr 1946

Partiyasının nümayəndə heyəti ilə də görüşür və danışıqlar aparır. O, bu danışıqlar barədə yazır: “Sentyabr ayının 19-da “Lutsiya” otelində mən bir demokrat qəzet yazarının vasitəsi ilə Mərakeşin İstiqlal Partiyasının nümayəndə heyəti ilə tanış oldum. Otelin salonunda biz bir saatdan artıq söhbət etdik. Azərbaycan hərəkatı haqqında geniş məlumatları var idi. Amma təəccüb edirdilər ki, bir müsəlman milləti Ərəb Dövlətləri Liqasının köməkliyi olmadan necə öz azadlığını əldə etməyə müvəffəq olmuşdur. Danışıqdan başa düşdüm ki, Mərakeş İstiqlal Partiyası nümayəndələri Ərəb Dövlətləri Liqasının başında duranları və imperialist dövlətlərin planlarını icra edənləri tamamilə tanımamışlar. Ərəb Dövlətləri Liqası onların nəzərində böyük bir milli qüvvə kimi görünürdü və ona görə belə düşünürdülər ki, bütün müsəlman xalqlarının nicatı bu qüvvədən asılıdır. Mən Ərəb Dövlətləri Liqasının nə olduğunu və həqiqi mahiyyətini onlar üçün izah etdim ki, **hər bir millət həqiqi azadlıq əldə etmək və öz müqəddəratına sahib olmaqdan ötrü yalnız bir qüvvəyə söykənməlidir. O da millətin birliyi və bu birlikdən əmələ gələn qüvvədir.**”¹

2

F.İbrahimi nəinki təcrübəli bir yazıçı və məşhur hüquqşünas, eyni zamanda da kamil bir diplomat idi. O, ana dilindən başqa fars, fransız və ərəb dillərini də mükəmməl bilirdi. Bu qabiliyyəti də sözügedən sahələrdə ona yüksək manevr etmə imkanları verirdi.

F.İbrahimi “Sülh uğrunda” başlıqlı məqalələr toplusunun birinci hissəsini 10 dekabr 1946-cı il tarixində tamamladı. Belə ki, 23-cü son yazı həmin tarixdə “Azərbaycan” qəzetində çap olundu. Zaman fürsət vermədi. İki gün sonra - 12 dekabr 1946-cı il tarixində İran şah ordusu 13 iyun 1946-cı il tarixli Təbriz-Tehran müqaviləsinin şərtlərini pozaraq Azərbaycana hücum etdi. Həmin gün F.İbrahimi öz məsləkdaşları ilə birlikdə ADF MK-nın binasında səngər yaradaraq 34 saatlıq silahlı çatışmadan sonra həbs olundu və zindana salındı.

İrənin xəbər agentliklərinin nümayəndələri mətbuat səhifələrində F.İbrahimi ilə zindanda keçirdikləri görüşləri əks etdirən yazılar dərc etmişdilər. Nümunə kimi onlardan birini oxucuların diqqətinə təqdim edirik:

“Ondan soruşduq: - Siz prokuror olduğunuz zaman hansı işləri icra etmişiniz?

O cavabında dedi: - Biz məhbusların cinayət işlərini araşdırdıq, mürtəce qanunlar əsasında həbs olunan günahsız insanları azad etdik. Xalqın hüquqlarını müdafiə etməklə onları satqın hakimlərin zülmündən xilas etdik.

Sual etdik: - Bəs, o xalq haradadır, niyə sizin ölümünüzü istədilər?

Cavab verdi: - Mənim kimilərin ölümünü istəyənlər imperialist ağalarının göstərişlərini yerinə yetirən mürtəce Tehran hökumətidir. Bu gün xalqımızın əl-ayağı, fəhlə, kəndli, zəhmətkeş və həmçinin əli qələm tutan ziyalıların dili

¹ “Azərbaycan” qəzeti (ADF orqanı), say 59 (348), 12 noyabr 1946

bağlanmışdır. Amma bu əsarət zəncirləri əbədi deyil və onların qüdrətli əlləri ilə açılacaqdır.”¹

3

Zindanda qaldığı 6 ay ərzində ağır işgəncələrə məruz qalan, bütün çətinliklərə dözən F.İbrahimi fəxrlə deyirdi: **“Mən öz ömrümü Azərbaycan zəhmətkeşlərinin və bütün İranın azadlığı, səadəti yolunda sərf etmişəm. Bu zaman içərisində çalışdım ki, öz vəzifəmi şərəflə yerinə yetirim. Mən xalq mübarizəsinin şölələri içərisində tərbiyə olunmuşam. Bu üzdən də özümü xalqa xidmətdə borclu bilirəm və müqəddəs mübarizə yolunu tutduğum üçün fəxr edirəm. Mübarizəmin bu axır mərhələlərində də öz iradə və cəsarətimi qoruyacağam.”**¹

4

O, satqın şah rejiminin təşkil etdiyi məhkəmədə özünü müdafiə edərkən, əslində bütün İran xalqlarının və zəhmətkeşlərinin hüquqlarını müdafiə edirdi və imperialistlərin cinayətlərini, onların daxili nöqərlərini ifşa edirdi. F.İbrahimi məhkəmədəki çıxışlarında demişdi: **“Gələcək zəhmət təri tökən, işin çoxluğundan əlləri qabar bağlamış insanlardır. Həmin qabarlı əllər bütün zindanların və işgəncə yerlərinin qapılarını açacaq, bütün cəllad və zülmkarları məhv edəcəkdir. Gün gələcəkdir ki, bütün İran xalqını öz hüquqlarından məhrum edənlər, onların mədəniyyət və milli qürurlarını tapdalayanlar, öz ciblərini və kisələrini qızilla doldurmaq xatirinə zəhmətkeş insanları istismar edənlər xalq qarşısında törətdikləri xəyanət və cinayət əməllərinə görə cavab verməyə məcbur olacaqlar.”**¹

5

Edamdan iki gün öncə F.İbrahimi Paris Sülh Konfransına gedərkən aldığı kostyumun zindana göndərilməsini istədi. Səhə tezədən, üzünü qırxdıqdan sonra ağ köynəklə kostyumunu geyindi, qırmızı rəngli qalstukunu boynuna vurdu. Səliqəsinə xüsusi diqqət yetirdi. O, bəzi yoldaşlarının təəccübünü görüb onlara dedi: **“Biz öz həyatımızı bütünlüklə paklıq və şərəf içərisində keçirdik, niyə dar ağacı altında pərişan halda görünməliyik?”**¹

6

F.İbrahimi 1947-ci ilin 23 may gününün səhəri saat 4-də Təbrizin Səttarxan xiyabanında, “Gülüstan” bağının qarşısındakı meydanda edam olundu. Kəndir boynuna salınmamışdan öncə gözlərini qapadı və vida əlaməti olaraq üzünü Savalan dağı istiqamətinə tutaraq başı ilə təzim etdi və sonra cəlladların cəki zərbəsi kimi fərqi nə vardıqları uca səslə dedi:

“Yaşasın Azərbaycan!

Yaşasın azadlıq!

Məhv olsun istibdad!

¹ Sitat 1982-ci ildə İXP tərəfindən çap olunmuş «Tudə şəhidləri» kitabının I cildindəki “Şəhid yoldaş: Firudin İbrahimi” adlı başlıqdan götürülmüşdür/<http://www.sedayemardom.net/?p=26580>

¹ Yenə orada

4

¹ Yenə orada

5

¹ Yenə orada

6

Yaşasın İran xalqlarının birliyi!”¹

7

Həmin gün bütün Azərbaycan xalqı matəmə qər q oldu. Təbrizin mübariz cavanları mitinq və etiraz nümayişləri, “inti qam komitələri” təşkil etdilər.

İnanırı q ki, F.İbrahimi şəxsiyyəti, sürdü yü ömür, Azərbaycanın azadlığı uğrunda keçdiyi mübarizə yolu, göstərdiyi qəhrəmanlı q, milli kimliyimizi və varlığını bütün dünyaya tanıtdırmaq işində qələmindən çıxan yazıları günümüzün gəncliyi və gələcək nəsillərimiz üçün örnək olacaq və uğrunda şəhid oldu yu gün də gələcəkdir.

F.İbrahimi həm yazıları, həm də əməlləri ilə millətinin layiq oldu yu yeri bütün dünyaya tanıtdıra bildi, Azərbaycanın şəhidlik tarixində ən müqəddəs və uca zirvə də məhz ona aiddir.

Bayramzadə Səməd Zülfəli o ylu,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru,
AMEA akad.Z.Bünyadov adına
Şərqşünaslı q İnstitutunun
Cənubi Azərbaycan şöbəsinin müdiri

P.S. Bu yazı "Bütöv Azərbaycan" qəzetinin aşağıdakı 2 sayında dərc olunmuşdur:

1. Firidun İbrahimi və azərbaycançılı q (1-ci yazı), - “Bütöv Azərbaycan” qəzeti, say 08 (323), 18 may 2017;
2. Firidun İbrahimi və azərbaycançılı q (2-ci yazı), - “Bütöv Azərbaycan” qəzeti, say 09 (324), 15 iyun 2017;

¹ Sitat Firudin İbrahiminin ölümünün 63-cü ildönümü münasibətilə 21 may 2010-cu il tarixində Behruz Mətləbzadənin “Azərbaycan” saytında dərc olunmuş “Tutuqluların prokuroru!” adlı məqaləsindən götürülmüşdür/<http://www.azer-online.com/azer/?p=14535>